

Використання нетрадиційних авторських методик у сучасній практиці вокального виховання педагогів-музикантів

Стаття присвячена проблемі оптимізації процесу вокальної підготовки педагогів-музикантів. Розглядається можливість використання нетрадиційних авторських методик постановки голосу у навчальному процесі.

Ключові слова: вокальна підготовка, педагоги-музиканти, нетрадиційні авторські методики.

Вокально-хорова робота є одним з основних видів діяльності на уроках музики в загальноосвітній школі. Вона сприяє розвитку музичних та вокальних здібностей дитини, їх мислення, мовлення та формування естетичних смаків.

Тому актуальною стає проблема вдосконалення вокально-педагогічної підготовки студентів вищих навчальних закладів мистецького спрямування, змісту навчання, створення та втілення в практику роботи вищої школи новітніх методик викладання фахових дисциплін.

Огляд фундаментальних праць з теорії вокальної педагогіки свідчить, що більшість досліджень присвячувалися проблемам розвитку співацького голосу вокалістів-виконавців: основи голосоутворення і методика навчання співу розглядається у наукових дослідженнях Д. Аспелунда, В. Багадурова, Ф. Вітта, П. Голубєва, Ф. Заседателева, І. Назаренка, П. Органова, І. Прянішнікова, Н. Шильнікової, С. Юдіна, Р. Юссона, А. Яковлевої, Л. Ярославцевої та ін.; положення теорії голосоутворення, які розкривають сутність режимів роботи гортані досліджують Ю. Василенко, М. Грачова, Л. Дмитрієв, К. Злобін, А. Митринович-Моджеєвська, В. Морозов, Г. Стулова, Ю. Фролов, В. Чаплін, В. Юшманов тощо. Сучасні наукові розвідки Л. Азарової, Н. Батюк, Л. Василенко, Н. Войтлевої, Н. Гребенюк, І. Грінчук, О. Маруфенко, Л. Побережної, О. Сапожник, Г. Стасько, В. Федорчук,

С. Чернікова, Н. Язикової та ін. дозволяють констатувати активний розвиток теоретико-методичних засад цієї галузі музичної педагогіки.

Вимоги до вокальної підготовки та голосу педагога-музиканта багато в чому співпадають з вимогами до підготовки студентів вокально-виконавської спеціальності, що відображено в працях Н. Гребенюк, А. Датського, Л. Василенко, , А. Менабені, , Ю. Юцевича, О. Прядко, О. Матвєєва, Л. Гавриленко.

Разом з тим, зростаюча зацікавленості у вокальному мистецтві (не тільки спеціалістів) широких верств населення та масове поширення різноманітних «модних» шоу-програм, мистецьких майстерень, конкурсів, творчих проєктів тощо, засвідчують брак професійного підходу до кваліфікованої підготовки вокально-педагогічних кадрів, здатних задовольнити потреби сьогодення. А нові вимоги, як відомо, потребують якісно нових спеціалістів, які б зуміли професійно реалізувати ці проблеми.

Саме тому метою статті є науково-теоретичне обґрунтування ефективності використання нетрадиційних авторських методик постановки голосу у фаховій підготовці педагогів-музикантів.

Сучасне трактування вокального процесу тісно пов'язане з фізіолого-психологічною природою особистості як особливого виду її емоційного настрою, удосконалення якого вирішується системою спеціальних творчих завдань. Уміння людини бачити себе «зі сторони», тобто усвідомлювати своє «Я» як унікального Божого створіння – найважливіший крок творчого взаєморозуміння між учнем і педагогом у вокальному класі, що сприяє звільненню організму співаючого від різного роду скутості і комплексів та активно допомагає опанувати ази вокального мистецтва [2].

Вимоги, які ставляться сьогодні до педагога-вокаліста стосуються передусім індивідуального підходу до особистості виконавця, що вимагає, в свою чергу, опанування балансом дихання, способом звукоутворення з урахуванням віку, статі, темпераменту, вокальних характеристик голосу, фізіологічного укладу голосового апарата, співацьких можливостей кожного

учня тощо.

Оскільки тіло співака і є його справжнім «музичним інструментом», то фізичне самоусвідомлення свободи у співацькому процесі спрямоване, насамперед, на зняття певних психофізіологічних «гальм» і обмежень. Учня необхідно навчити: умінню слухати (і чути) себе, своє тіло; умінню простежувати і аналізувати всі відчуття у процесі співу (м'язові, вібраційні, акустичні, фонетичні тощо); умінню контролювати, закріплювати і розвивати необхідні навички, які згодом стають технічною базою вокальної діяльності.

Основною метою навчальних вправ є виховання м'язової рефлексорної пам'яті через самоконтроль та самоаналіз. Всі дефекти співу, як правило, мають набутий характер, пов'язаний з неправильним звукоутворенням (крім вродженої патології). Тому початковий етап вокальних вправ завжди включає прийом релаксації, який пов'язаний зі станом звільнення та налаштування на наступне конкретне завдання щодо уміння співака готувати свій організм до певних вокальних дій, формування комплексу відчуттів і їх конкретизації в процесі співу. В сучасній вокальній педагогіці метод релаксації завойовує щораз більшу аудиторію прихильників, оскільки він допомагає зосередити увагу учнів на головних положеннях співацького процесу удосконалення у творчо-виконавській роботі.

У міру опанування своїм тілом та свідомістю, зникатиме потреба в жорсткому контролі свідомості, що свідчимите про налагодження м'язової взаємодії співака, коли природні здібності повністю розкриваються і вокальний процес розвивається вільно, у відповідності до виконавських завдань, які закладені у вокальних творах. Саме ця свобода допомагає зняти зайве хвилювання і напругу в концертно-виконавській діяльності, налагоджує відповідний емоційний тонус у співі, врівноважує самопочуття і настрої співака. А у практиці керування голосом це формує певний алгоритм співацьких дій, тобто, чітку послідовність цілеспрямованої діяльності всієї голосоутворюючої системи як універсальної бази гармонізації і взаємозв'язку духовного і фізичного.

Згідно з цим, вокальна педагогіка вимагає «перегляду» усталених стереотипів, утвердження нових парадигм, які б дозволили відповідним навчальним структурам розвивати співака в універсальній системі керування всіма параметрами якісного звучання, що стосуються діапазону, резонаторів, гучності, роботи артикуляційного апарата, інтонації, виразності, музичного слуху тощо, як в академічному співі, так і народній та естрадній (і мелодекламаційній) манерах голосоутворення.

Сучасні педагоги-вокалісти активно трансформують у навчальний процес вправи, які ефективно використовувалися (і використовуються) з лікувально-профілактичною метою у фоніатрії (О. Стрельникова, В. Тринос, Л. Тринос), фонопедії (В. Ємельянов, М. Шушарджан, І. Шабутіна, С. Шабутін), фізіології і медицині (М. Блінова, Е. Чарелі, В. Бутейко), спорті (А. Попова, К. Динейко) тощо, що не тільки лікують, а й успішно стабілізують голосовий апарат і нормалізують динаміку його роботи. Такі вправи мають на меті звільнення голосоутворюючої системи від напруження, скутості та будь-яких інших «гальм», що заважають природі звукоутворення.

Деякі педагоги-вокалісти у своїй методиці спираються на дослідження психолога В.П. Багрунова, який вивчав так званий «феномен Шаляпіна» (або – «біоакустичний резонанс Шаляпіна»), а саме природу вокальної техніки видатного співака [1].

Особливості названої методики полягають у подоланні неправильних стереотипів механізму голосоведіння, та формуванні нового розуміння співацької діяльності, де основна увага надається бронхіальній системі організму людини, як основного джерела звуку, (на відміну від традиційних стереотипів, де джерелом звуку вважаються голосові складки). Голосові складки, як частина розгалуженої голосотворної системи (а не самостійного джерела звукоутворення), в даному випадку, становлять певну перешкоду (перегородку) струменю повітря в гортані, тому основне їх завдання – звільнити шлях для вільного проходження повітря крізь щілину гортані, яка є основним провідником звуку. Для цього голосові складки повинні бути зовсім

розслабленими (звільненими), а гортань і носоглотка – широко відкритими, без будь-якої м'язової скутості.

Ще одним, неправильним стереотипом можна вважати уявлення про силу звучання голосу, згідно з яким гучніше звучання голосу вимагає більшої ємкості легенів та активнішого «видування» повітря з них. Це твердження легко заперечується, наприклад, інтенсивністю звучання голосу новонародженої дитини, (в межах 110 дб.) яка здатна легко «перекричати» оркестр (або дорослу людину), хоча ємкість легень у неї 100-200 мл, в той час, як у дорослого – 3-5 літрів.

Дана теорія базується на тому, що людина як Боже творіння, володіє феноменальним голосом і його не треба «ставити», оскільки він сам утворюється мембранами, розміщеними у бронхіальній системі. Саме, звукоутворюючий процес, який отримав назву «звільнення голосу» (К. Лінклейтер, А. Калабін, В. Багрунов, Н. Прокопенко, Н. Гонтаренко, В. Іванников та ін.), а не так звана «постановка голосу» привертають сьогодні найбільшу увагу спеціалістів та педагогів-практиків. У зв'язку з цим вокальні вправи набувають інших, більш розгорнутих форм, які дозволяють не тільки опанувати мистецтво співу, а й розкрити найкращі фізичні і духовні якості особистості. Тому вимоги, які ставляться до сучасного педагога-вокаліста значно розширили коло питань, що стосуються його професійної діяльності, а вокальні вправи, крім «чисто співацьких», отримують статус «вправ-релаксацій», здатних формувати психологічну готовність організму співака до творчої роботи.

До інноваційних належить і методика розвитку голосу М.Б. Гонтаренко, основними постулатами якої є:

1. «Самоусвідомлення себе як унікальної особистості», що спрямовано на виявлення найкращих фізичних і людських якостей кожного учня, його внутрішньої психологічної підготовки до творчого «одкровення». Задля цього корисно використовувати різні аутогенні настроювання і психологічні тренінги.

2. «Настроювання й самонавіювання», що пов'язано з «бачення себе зовне», з

психічним самоусвідомленням свого «Я» і спрямуванням його на сприйняття себе як унікаму. Тут велику роль відіграє похвала і всіляка підтримка навіть найменшого успіху чи найменшого «кроку вперед» в процесі навчання.

3. «Внутрішня свобода», що свідчить про «вільний голос у вільному тілі», отже, уміння керувати процесом фонації, який повинен бути «радісним і тремтливим». При цьому слуховий самоконтроль поєднується з емоційним початком в процесі набуття внутрішньої свободи, а уміння слухати і чути себе повинно увійти в «професійну звичку».

4. «Голос як засіб виразити себе», що є психологічним «кроком» в пошуках себе, в поєднанні зі своїм музичним інструментом – голосом. Кожним звуком, кожним рухом виявляти почуття повно і щиро – обов'язкова умова навчального процесу.

5. «Зняття психічних «зажимів» і бар'єрів» Це стосується ліквідації почуття сорому, страху, хворобливого хвилювання і стресового стану перед виходом на сцену, перед публікою, аудиторією. Проникнути у внутрішній світ учня, «витягнути все найцінніше, красиве, збагатити його своїм особистим досвідом – ось шлях правильного спрямування в системі вокальної педагогіки» [2].

Нове «бачення» емпіричної природи вокальних вправ пропонує і методика педагога-вокаліста В.Ф. Іванникова, що спирається на процес дихання, зокрема, уміння керувати потоком (струменем) повітря, яким атакується звук. Основний принцип формування кантилени, основної якості правильно поставленого голосу (*belcanto*), яким послуговується автор (В.Ф.Іванников), полягає в техніці «правильно атакувати звук на безперервному потоці повітря. Потік повітря і атака звука – це ніби дві сторони однієї медалі – голосу» [3].

Інноваційний підхід автора до процесу звукоутворення полягає в оригінальному «баченні» емпіричної практики і вокального досвіду, пов'язаних з емоційно-чуттєвою сферою сприйняття співу, як природного процесу діяльності всього організму людини, що піддається вольовому керівництву завдяки чітко налагодженій психологічній системі контролю за нею. Автор

спрямовує увагу на формування чітких і виразних асоціацій та уявлень співака, фіксація яких в пам'яті створює стійкі рефлекси і організовує роботу нервово-м'язової системи всього організму, які фіксуються у відчуттях – м'язових, вібраційних, акустичних, тактильних, фонетичних тощо. За допомогою вольових наказів і цілеспрямованого психологічного настроювання центральна нервова система організму людини створює необхідні нейрофізіологічні умови для виконання потрібних дій, пов'язаних зі звукоутворенням.

Знаючи те, що голосовий апарат можна умовно поділити на три групи: звукоутворення (гортань з голосовими складками), дихання (трахея, бронхи, легені, грудна клітина, діафрагма), артикуляційні органи (язик, губи, зуби, нижня щелепа), Л. Работнов стверджував, що кожна частина його може функціонувати окремо від інших, але під час фонації вони автоматично поєднуються, тому порушення в будь-якому органі (зміна психологічного настрою, емоційного тону, втоми чи захворювання тощо) неодмінно впливають і на звучання голосу.

Сучасна наука розглядає процес голосоутворення у тісній взаємодії трьох систем: генераторної (голосові зв'язки, м'язова структура внутрішніх органів, керована периферійною нервовою системою організму); резонаційної (ротова порожнина, глотка, носоглотка, які забезпечують динаміку мовлення та співу); енергетичної (що поєднує механізм зовнішнього дихання – м'язи грудної клітини та діафрагми, з рефлексним механізмом внутрішньої діяльності трахеї та бронхів). Їх взаємовплив і взаємодія утворюють стійку систему голосотворної діяльності, а уміння керувати нею належить до якісних можливостей гармонійно розвиненої особистості, наділеної безмежним творчим потенціалом, де спів є посередником душі і найціннішим виявом музичного почуття (Ж.-Ж. Руссо).

Отже, основними компонентами правильно поставленого голосу, визначеними В. Іванниковим, є: дихання (безперервний потік повітря); глибина звука; легкість (простота) вокалізації. Фізичними передумовами для реалізації основних компонентів повинні розглядатися: розпруження (розкутість,

звільнення, розслаблення), уява й рух – на яких і базується співацький процес.

Означені авторські системи вокального розвитку спрямовані на підготовку спеціалістів для широкоаспектного виконавства (концертного, ілюстративного, лекторського тощо), навчально-виховної роботи (керівництво дитячими й дорослими вокальними колективами, гуртками, підготовка солістів) та науково-пошукової діяльності.

Перспективність подальшого дослідження проблеми удосконалення вокально-методичної підготовки педагогів-музикантів вбачається у детальному вивченні можливостей нетрадиційних авторських методик розвитку голосу та визначенні умов їх впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Багрунов, В. П. *Азбука владения голосом [Текст]: методика, основанная на раскрытии трёх секретов феномена Шаляпина / В.П. Багрунов.* – М.: Композитор, 2010. – 139 с.
2. Гонтаренко Н.Б. *Сольное пение: Секреты вокального мастерства // Надежда Борисовна Гонтаренко. Серия «Любимые мелодии» – Метод. пособие.* – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 155 с.
3. Иванников В.Ф. *Методика поточного пения / Владимир Филиппович Иванников.* – М., 2005 – 16 с.

Н. А. Гунько
Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина

Использование нетрадиционных авторских методик в современной практике вокального воспитания педагогов-музыкантов

Статья посвящена проблеме оптимизации процесса вокальной подготовки педагогов-музыкантов. Рассматривается возможность использования нетрадиционных авторских методик постановки голоса в учебном процессе.

Ключевые слова: вокальная подготовка, педагоги-музыканты, нетрадиционные авторские методики.

N.A. Gunko

Kherson State University, Kherson, Ukraine

The use of unconventional authorship methods in modern practice vocal training teachers musicians

The article deals with the optimization of the process of preparation of vocal music teachers. The possibility of using unconventional methods avtorskih of voice in the learning process.

Keywords: vocal training, teachers musicians, unconventional authorship methods.